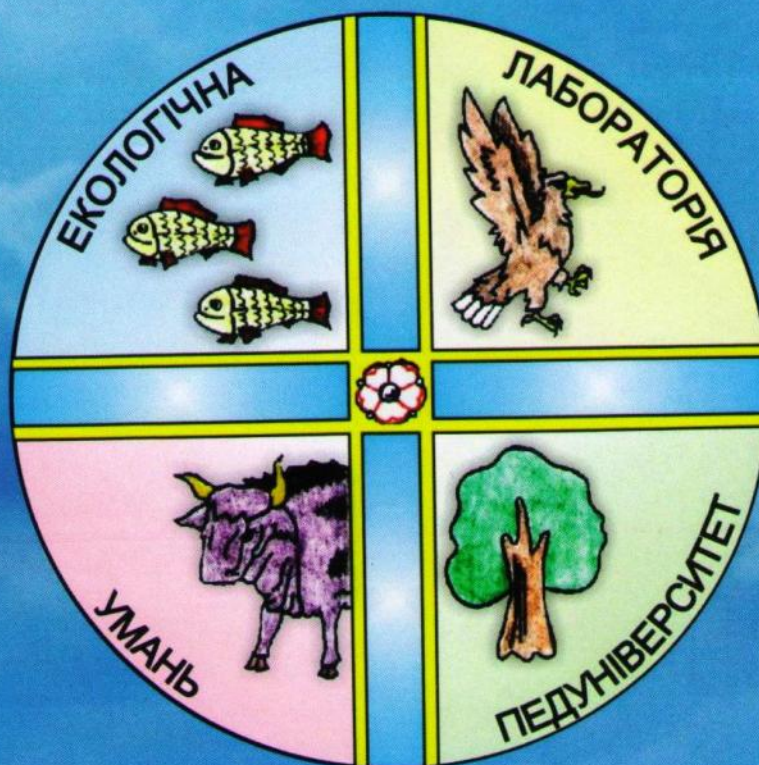

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ

НАУКОВІ ЗАПИСКИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ЛАБОРАТОРІЇ УДПУ

Випуск 21

2018

ЗМІСТ

ЕКОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

<i>Гончаренко Г. Є.</i> Вимоги до регіональних екомереж Південно-Бузького екокоридору.....	6
<i>Душечкіна Н. Ю.</i> Підвищення ролі природно-заповідних територій як важливої складової сталого розвитку держави.....	11
<i>Совгіра С. В.</i> Природні умови Південно-Бузького екокоридору.....	15
<i>Ситник О. І., Пастушенко А. А.</i> До питання використання водних ресурсів Гайсинського району Вінницької області.....	22

ЕКОЛОГО-ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

<i>Браславська О. В., Прилуцький П. В.</i> Географічні чинники впливу на стан здоров'я населення.....	27
<i>Берчак В. С.</i> Дослідження водних антропогенних ландшафтів у працях українських та зарубіжних вчених.....	31
<i>Герасименко О. В.</i> Становлення української соціально-економічної географічної науки (у ХІХ– на початку ХХ століття).....	35
<i>Лаврик О. Д., Сорокін С. В., Горецька Н. М.</i> Початковий етап формування ландшафтно-технічних систем сучасної території Вінниці	39
<i>Максютов А. О., Плаксієв О. В.</i> Особливості розвитку та проблеми туристичної галузі України.....	44
<i>Рожі І. Г.</i> Екотуризм як елемент рекреаційно-туристської сфери.....	48
<i>Ситник О. І., Пастушенко А. А., Андрущенко В. О.</i> Вплив кліматичних умов на екосистеми, населення та господарство.....	50

ЕКОЛОГО-БІОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

<i>Грабовська С. Л.</i> Видовий склад і екологічні особливості хижих кліщів-фітосейд (<i>Parasitiformes, Phytoseiidae</i>) в рослинних асоціаціях урбоекосистем.....	57
<i>Красноштан І. В., Деде Н. С.</i> Дослідження продуктивності середньостиглих сортів абрикоса в насадженнях Одеської області.....	63
<i>Мороз Л. М., Паращук А. В.</i> Тварини агробіостанції Уманського державного педагогічного університету занесені до Червоної книги України.....	67
<i>Мороз Л. М., Сидоренко Н. О.</i> Моніторинг домінуючих видів птахів у парках та скверах міста Умані в зимовий період.....	70
<i>Мороз Л. М., Комінарець О. Є., Волощук В. В., Містряков Е. О.</i> Моніторинг чисельності борсука європейського на території села Зозів Липовецького району Вінницької області.....	73
<i>Сорокіна С. І., Тополя В. П.</i> Розвиток уявлень про антропогенез.....	76
<i>Сорокіна С. І., Сидоренко Н. О., Скрабук С. В., Савченко Н. М.</i> Палеонтологічні докази еволюції.....	79

<i>Сорокіна С. І., Остафійчук А. В.</i> Теорії походження життя.....	82
<i>Сорокіна С. І., Понедельник Д. О., Онищук Ю. В., Баранова В. О.</i> Морфологічні докази еволюції.....	86
<i>Сорокіна С. І., Норченко В. І., Насиленко К. В., Юр А. С.</i> Наслідування природи наукою.....	89
<i>Сорокіна С. І., Акієва А. Б., Баирова К. О., Хайдаров У. Р.</i> Сучасні уявлення про відношення між онтогенезом і філогенезом.....	95
<i>Сорокіна С. І., Ташбаєва Е. Н., Рашидова Ч. Р.</i> Молекулярно- генетичні та біохімічні докази еволюції.....	100
<i>Соболенко Л. Ю., Кулинич Н. В.</i> Відмінності між окремими представниками родини справжні жаби (<i>Ranidae</i>) в умовах Уманщини.	103
<i>Соболенко Л. Ю., Загранична А. Г.</i> Фітосанітарний стан культури айстри однорічної (<i>Callistephus Chinensis</i> (L.) Nees.) в умовах агробіостанції Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.....	106
<i>Соболенко Л. Ю., Сімонник Ю. С.</i> Біологічні особливості видів роду <i>Sedum l.</i> в умовах агробіостанції Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.....	112
<i>Соболенко Л. Ю., Куліш А. Ю.</i> Використання гібридних ірисів в ландшафтному дизайні та флористиці.....	116
<i>Соболенко Л. Ю., Лісна М. В.</i> Мікрофлора гнійних ран.....	120

ЕКОЛОГО-ХІМІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

<i>Галушко С. М., Тарликова Ю. О.</i> Визначення якості медпрепарату від куріння Табекс методом хроматографії.....	124
<i>Галушко С. М., Радванська Я. М.</i> В'язкість та асоціація водних розчинів електролітів.....	128
<i>Гнатюк Н. О.</i> Оцінка біологічної активності та компонентний склад ефірних олій <i>Monarda didyma l.</i> , <i>Hyssopus officinalis l.</i> , <i>Dracosephalum</i> <i>moldavicum l.</i>	132

АГРОЕКОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

<i>Миколайко В. П., Миколайко І. І.</i> Екологічні проблеми землекористування в умовах лісостепової зони.....	138
<i>Подзерей Р. В.</i> Сучасні проблеми охорони агроландшафтів.....	142

ПЕДАГОГІЧНІ ТА ЕКОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

<i>Браславська О. В., Макаревич І. М.</i> Активізація пошуково- дослідницької діяльності студентів як елемент розвитку їх компетентності.....	146
<i>Валюк В. Ф.</i> Особливості формування наукового світогляду учнів.....	149
<i>Гончарук В. В.</i> Особливості формування екологічної культури у студентів природничо-географічного факультету.....	152

Горбатюк Н. М., Уманчик Т. В. Формування мотивів учіння до хімії як засіб підвищення ефективності навчання.....	156
Горбатюк Н. М., Котик А. С. Формування інтелектуальних умінь в учнів у процесі вивчення хімії.....	159
Задорожна О. М. Екологічні переконання як складова екологічної свідомості майбутніх учителів хімії.....	162
Мороз Л. М., Богінська С. О., Гребеніченко Д. І. Організація куточка живої природи (зоологічного відділу) в початковій школі.....	166
Миронюк Т. М. Здоров'я як цінність сучасної особистості.....	170
Небикова Т. А., Берчак В. С. Експерсія з біології як урок серед природи.....	174
Люленко С. О. Самоосвіта – як одна із форм особистісного становлення майбутнього вчителя біології.....	177
Сокальський А. І., Солошенко О. В. Експериментальна діяльність на уроках географії.....	180
Відомості про авторів	185
До відома авторів	190

ПІДВИЩЕННЯ РОЛІ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИХ ТЕРИТОРІЙ ЯК ВАЖЛИВОЇ СКЛАДОВОЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Нині на перший план у веденні заповідної справи виходить необхідність репрезентативної представленості природних комплексів у природно-заповідній мережі – у тому числі рослинного та тваринного світу, флористичних та фауністичних комплексів. Важливими складовими цього завдання є введення різноманітності науково обґрунтованих режимів охорони, регламентуючих заходів там, де без них не може бути забезпеченим відновлення ділянок рослинності певних типів, розвиток у країні системи поліфункціональних природно-заповідних територій – національних природних та регіональних ландшафтних парків, біосферних резерватів.

Серед наукових основ заповідної справи однією з основних є розробка методів забезпечення охорони біорізноманіття на природно-заповідних територіях. В історичному плані це завдання було одним із основних ще при створенні перших природно-заповідних територій наприкінці 19 ст. і ще раніше за часів Київської Русі [2]. Тоді охоронялися урочища, де мешкали цінні звірі й птахи (для проведення там княжих плювань), цінні види риб, старі дерева тощо. Ця охорона мала прагматичний характер. При організації в Україні перших заповідних об'єктів чимало з них також утворювалися виключно для охорони певних видів мисливської фауни, лісів з цінними породами тощо. Так, в Криму охоронялися ліси із ялівця високого між Алупкою та Судаком, на Західній Україні – славетний тисовий гай у Княж-Дворі.

З розвитком заповідної справи, в основу створення заповідників і парків була покладена охорона цінних природних комплексів з багатою флорою та фауною, а охорона окремих цінних та рідкісних видів стала завданням переважно заказників (ботанічних, зоологічних, лісових тощо), а також пам'яток природи, заповідних урочищ. В Україні була створена і стала державним виданням Червона книга рідкісних та тих, що підлягають охороні, видів рослин і тварин (I видання – 1980 р, II – 1994-96 рр., III – 2009 р.). Почалася реалізація важливого завдання – забезпечення реальною

охороною видів рослин і тварин, занесених до "Червоної книги", на природно-заповідних територіях України, виявлення тих видів із «Червоної книги», охорону яких необхідно було забезпечити.

У 1990-х роках увага всього світу була прикута до прийнятої в 1992 р. у Ріо-де-Жанейро Конвенції про біологічне різноманіття, яке є як основою еволюції і функціонування систем біосфери, так і сталого забезпечення потреб населення Землі. У ній були охоплені положення попередньо прийнятих міжнародних конвенцій (Боннської, Бернської, Рамсарської), які наголошували на охороні окремих важливих ланок природи. У Конвенції про біологічне різноманіття наголошується на необхідності збереження видів, інших форм організації живих істот, екосистем і ландшафтів. Вона спрямована на охорону генофонду та умов існування. Значна роль у цьому відведена природно-заповідним територіям, які мають охопити в цілому охороною біорізноманіття Землі та окремих її регіонів.

В Україні з метою реалізації положень Конвенції про біологічне різноманіття та Всеєвропейської стратегії збереження біологічного та ландшафтного різноманіття в 1997 р. при природоохоронному міністерстві була створена Міжвідомча координаційна комісія з питань збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, а після схвалення Закону України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 рр.» з 29 листопада 2001 р. реалізацію цих функцій та відповідальність за формування національної екомережі взяла на себе Координаційна рада з питань формування національної екологічної мережі на чолі з міністром природоохоронного відомства, до складу якої входять представники Верховної Ради, центральних органів виконавчої влади, секретаріату Кабінету Міністрів України, обласних адміністрацій, наукових та громадських організацій.

Важливим завданням для України стало встановлення того, в якій мірі біорізноманіття території нашої держави охоплене охороною на її природно-заповідних територіях – насамперед, вищих категорій – у природних та біосферних заповідниках, національних природних парках. Вони є важливими центрами охорони біорізноманіття. Проводяться дослідження, в галузі охорони і які заходи потрібні для підвищення забезпеченості біорізноманіття цією охороною. Насамперед, це стосується

раритетної компоненти біорізноманіття – рідкісних видів рослин та тварин [4].

Встановлено що 44% видів судинних рослин, занесених до Червоної книги України та Європейського Червоного Переліку (з числа тих, що зростають в Україні), нині відсутні на території природних заповідників України та в заповідних зонах біосферних заповідників [1]. Отже, для підвищення ступеня охорони біорізноманіття необхідна подальша оптимізація системи природно-заповідних територій держави. Значна увага при цьому нині звертається на охорону не лише видів із Червоної книги України, а й видів міждержавної охорони, занесених до Міжнародного Червоного переліку, Європейського Червоного переліку та Додатків до Бернської конвенції. Це також вимагає аналізу даної ситуації відносно сучасної системи заповідників та національних природних парків. Наприклад, недостатня в цілому представленість видів міждержавної охорони в наших національних природних парках пояснюється недостатньою кількістю національних природних парків у південних регіонах України та повна їх відсутність в Криму. Адже саме в цих регіонах кількість видів міждержавної охорони є найвищою.

Із сучасним розвитком заповідної справи пов'язані такі її наукові основи як з'ясування та підвищення ролі природно-заповідних територій як важливої складової сталого розвитку держави та побудови її екологічної мережі.

Ідея сталого розвитку була проголошена вищезгаданою конференцією ООН у Ріо-де-Жанейро. Для України принципи, проголошені там, є важливими та актуальними. Їх головна методологічна передумова – пріоритет проблем соціально-економічного прогресу та якості навколишнього середовища. Ці дві складові підсилюють та доповнюють одна одну. Для забезпечення сталого розвитку держави необхідним є створення здорового природного життєвого середовища для людини, збереження і примноження біорізноманіття.

В аспекті розвитку заповідної справи в т.ч. розвитку природно-заповідної мережі показниками сталого розвитку є:

1. Значна площа природно-заповідної території в абсолютній та відносній кількості (для країн Центральної Європи вона складає в середньому 6-8 % території держави).
2. Формування природно-заповідної мережі, яка стане «зеленим

каркасом» екологічної мережі України.

3. Належний якісний (категорійний) склад природно-заповідної мережі, яка має об'єднувати крім науково цінних територій із режимом суворої заповідності та унікальних об'єктів, також поліфункціональні об'єкти та території із регламентованим режимом. Все це обумовлює можливість збереження різних груп біорізноманіття.

4. Наявність програми перспективного розвитку заповідної мережі держави, яка б враховувала попередні показники та їх позитивний розвиток.

5. Створення мережі міждержавних природно-заповідних територій, що в Європі з'єднують між собою заповідні мережі різних країн.

До появи в 1990-х роках концепції створення екологічної мережі стратегії охорони живої природи були спрямовані на індивідуальну та територіальну охорону, насамперед видів, у подальшому – екосистем та ландшафтів. Оскільки всі існуючі природно-заповідні території мають острівний локалізований характер, в рамках Всеєвропейської стратегії збереження біологічного та ландшафтного різноманіття було прийнято рішення про створення європейської екологічної мережі, що впливає з ідеї цілісності природи, взаємопов'язаності і нерозривності її складових систем всіх рангів [3]. Екологічна мережа є комплексною багатофункціональною системою, основними функціями якої є збереження біорізноманіття, стабілізація екологічної рівноваги, покращення стану довкілля і врешті – стабільний розвиток держави. Ще раз необхідно підкреслити, що в основі екологічної мережі лежить природно-заповідна мережа, яку складають численні природно-заповідні території та об'єкти різних категорій.

Екологічні мережі різних країн Європи з'єднані міждержавними природно-заповідними територіями. Нині в Європі їх нараховується більше 50, а в світі – більше 100. Міжнародний союз охорони природи надає важливого значення створенню таких територій, які об'єднують країни в їх зусиллях щодо вивчення та збереження біорізноманіття. Розвиток заповідної справи України враховує ці міжнародні положення. Оптимізована мережа природно-заповідних територій України повинна виконувати екологічну та соціальну функції, які зростуть при побудові екологічної мережі, центром якої буде природно-заповідна мережа.

Природно-заповідна мережа України, розвиваючись якісно та кількісно, зберігає як класичні наукові підвалини заповідної справи, так і розвиває сучасні підходи, що базуються на міжнародному та європейському науковому досвіді. А отже, заповідну справу можна визначити як теорію та практику збереження та відновлення природних комплексів і їх компонентів, а також їх раціонального використання в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Література:

1. Андрієнко Т.Л., Онищенко В.А., Клєстов М.Л., Прядко О.І., Арап Р.Я. Система категорій природно-заповідного фонду України та питання її оптимізації (під ред. д.б.н. проф. Т.Л. Андрієнко). – К.: Фітосоціоцентр, 2001. – 60 с.
2. Борейко В.Е. История заповедного дела в Украине. Киевский эколого-культурный центр, - К., 2002. – 272 с.
3. Розбудова екомережі України. / під наук. ред. – Ю.Р.Шеляг-Сосонко. – К.: Програма розвитку ООН (UNDP), 1999. – 127 с.
4. Совгіра С.В. Заповідники і заповідна справа: Навчальний посібник-практикум. – Умань, 2011. – 111 с.

Совгіра С. В.

ПРИРОДНІ УМОВИ ПІВДЕННО-БУЗЬКОГО ЕКОКОРИДОРУ

Південно-Бузький екокоридор сформований долиною Південного Бугу. Хоч Південний Буг значною мірою зарегульований (12 водосховищ у його руслі), проте ще зберігає екосистемний потенціал, формуючи вздовж течії дуже відмінні типи природних комплексів; від болотних, лучних та лісових на півночі до кам'янисто-, піщано- та типово-степових, галофітних та лиманних – на півдні. Екосистемним сенсом цього коридору є забезпечення відносної цілісності та відновлення природних (натуральних та антропогенних) складових долини річки Південний Буг [2, с.78].

Південно-Бузький екокоридор відзначається значною мозаїчністю та неоднорідністю природних умов і ландшафтних комплексів, має суцільне простягання, мінімальну ширину 1 км,